

34. Milow C. Die ukrainische. Frage 1917–1923 im Spannungsfeld der europäischen Diplomatie. – Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2002.

35. Mordacq. General. Le Ministere Clemenseau. Gournal d'un Temoin. – T.1. – Paris, 1931.

36. New Times. – 1918. – January 12.

37. Noulens G. Mon Ambassade en Russie Sovietique. – T.2. – Paris, 1933.

38. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1918. Russia. – V.1. – Washington, 1937.

39. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1921. A Study of Nationalism. – New York, 1972.

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Mutual relations of Ukraine with France and Great Britain at Central Council (1917–1918): formation and disintegration

Motion of becoming and reason of disorder of political, intergovernmental and diplomatic relations of Ukraine lights up at Central Council of UPR with France and Great Britain in at the end of 1917 – at the beginning of 1918.

Keywords: history of diplomacy, Ukrainian–French relations, Ukrainian–British relations, UPR, Central Council.

* * *

УДК 94(477.4)

Мерінг В. О.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ УРЯДОВОЇ СИСТЕМИ ГЕТЬМАНАТУ ТА УЧАСТЬ В НЬОМУ СЕРГІЯ МЕРІНГА

Стаття присвячена уряду Павла Скоропадського в період Гетьманату. Уряд мало підтримувався українськими активістами, але він зміг створити ефективну адміністративну організацію, встановити дипломатичні відносини з багатьма країнами і укласти мирний договір з Радянською Росією. Дослідження зосереджується на вивченні діяльності міністра економіки та промисловості – Сергія Мерінга і його внесок у розвиток Української Держави.

Ключові слова: Гетьманат, Третій уряд, Скоропадський, Мерінг, Українська Держава.

В історії кожного народу є важливі дати, події, явища. Для українців таким визначним періодом вітчизняної історії на початку ХХ століття стала Українська революція 1917–1921 років.

Характеризуючи глобальність змін під час революційних потрясінь, феноменальність самої революції як історичного явища, ці події й досі перебувають у фокусі постійної уваги суспільства загалом та науковців зокрема.

Сьогодні перед істориками–науковцями стоїть завдання вивчити великі і малі суспільні структури, які спричинили вибух революції, визначили напрямки її розвитку та характер. Так, відомий український історіограф Владислав Верстюк вважає, що «треба вивчити, які суспільно–політичні сили і чому, відіграли провідну роль у революції, а які – другорядну. Чому одні з них виявилися ефективними лише на певному етапі, а згодом втратили своє значення? Зрештою, треба простежити й пояснити механізм взаємо– і протидії цих сил» [1, с. 16–17].

Можливо, такий підхід допоможе науковцям зрозуміти весь контекст української революції, зокрема – її роль в модерній історії України як обов'язкової ланки між ХХ та ХХІ століттями.

Довгі десятиліття в історіографії Української революції домінували два протилежні підходи. Один – радянський – не визнавав за подіями 1917–1921 рр. в Україні самостійного значення і грубо фальсифікував їх, розглядаючи як складову «жовтневої соціалістичної революції». Другий – націоналістичний, трактував Українську революцію, як самостійне явище, але всю енергію спрямував на те, щоб встановити винуватців поразки визвольних змагань. Ще В'ячеслав Липинський влучно описав цей напрям національної історіографії революції: «Гетьманці вважають за винуватців руїни всяких українських соціалістичних демократів, авторів братання з Керенським, авторів Третього Універсалу, провідників повстання. Демократи думають, але всю пішло від гетьманців, що розігнали Центральну Раду... Наддніпрянці всю вину покладають на галичан за те, що передалися до Денікіна, а галичани на наддніпрянців за те, що ті передалися до поляків» [2, с. 16].

Особливо, великих нарікань мав і має по–сьогодні революційний період існування Української держави Павла Скоропадського.

Після здобуття Україною справжньої незалежності, маємо змогу по–новому дивитися на постать Павла Петровича та його діяльність в розбудові української державності. Зі своїх 72–х років життя, Скоропадський гетьманував лише сім з половиною місяців. І якщо, перші сорок п'ять років вважати передумовою до гетьманства, то, останні двадцять сім, були тяжкою розплатою, за недовгу мить влади над вируючою в пошуках виходу з соціальних експериментів Україною. А заплатив він сповна – смертю маленького сина, ще за часів гетьманування, поневіряннями на чужині, перебуванням під опікою німців у період фашистської диктатури.

Початок життя Павла Скоропадського – це типовий життєвий шлях російського аристократа, адже, половина петербурзького вищого світу мала українське коріння або українську маєтність. Відомий сучасний український історик Олександр Реснт, дослідник родини Скоропадських, підкреслює: «Рід Скоропадських із середини ХVІІ століття входив у число відомих старшинських родів, поступово інтегрував в українську військово–політичну та культурну еліту й посідав у ній своє вагоме місце. Наявність у роду носія вищої влади в Україні – гетьмана Івана Скоропадського, – надавало його традиціям особливого громадсько–державницького спрямування. Це не могло не вплинути на Павла, що успадкував від свого відомого предка відповідальність перед народом та історією, високий пафос служіння людям і справі, до якої його покликана доля» [3, с. 13].

П. Скоропадський до Першої світової війни зробив блискучу кар'єру військового. У 1912 році отримав звання «генерал–майор» та був зарахований до імператорського полку.

З початком Першої світової війни генерал Павло Скоропадський перебував на фронті, де командував кінним полком, а потім гвардійською кавалерійською дивізією та 34–м армійським корпусом. Лютневі події 1917 року не похитнули намірів вести війну до переможного завершення, зберегти боєздатність, дисциплінованість довіреного йому з'єднання. Світогляд Скоропадського відштовхував соціалістичні ідеї, як чужі для нього. Зрозуміло, що він не був і не міг

бути «свідомим українцем» у тогочасному розумінні цього слова, але, він все ж вирізнявся глибоким уявленням про своє українське коріння. Дід Павла, Іван Михайлович Скоропадський, який після передчасної смерті свого сина мав на Павла надзвичайний вплив, був передовою людиною свого часу, брав активну участь в громадській діяльності, в розробці селянської реформи. Родинний будинок у Тростянці мав велику колекцію української старовини портретів гетьманів й видатних діячів України, серед яких був портрет Івана Скоропадського. Рідна тітка Павла Єлизавета Іванівна графиня Милорадович, своїм значним грошовим внеском заснувала Наукове товариство імені Т. Шевченка в Львові. З малих літ Павло Петрович знаходився в оточення відомих українських діячів – В. В. Тарновського, П. Я. Дорошенка, В. П. Горленка, П. В. Новицького, з багатьма близько приятелював. Таку оцінку дає П. Скоропадському пояснюючи джерела національної свідомості гетьмана історик Г. Папакін у статті «Штрихи до портрету гетьмана Павла Скоропадського» [4, с. 5].

Сам же Скоропадський у своїх «Споминах» згадує: «... коли імператор, зрікшись престолу за себе і свого сина, звільнив тим самим нас од присяги, настала можливість й необхідність для кожного вибирати свій дальший шлях життя і праці. Зрозуміло, що я пішов тим шляхом до якого ближче всього лежало моє серце. Цей шлях вів до України. Йшов я без амбіційних замислів, од етапу до етапу, поступово все більше й більше приймаючи той український світогляд, який привів мене до ідеї української державності» [4, с. 10].

Під впливом революційних подій 34-й корпус перетворився на 1-й український. П. Скоропадський намагався з притаманною йому ґрунтовністю відновити дисципліну, навчити військової справи новоприбулих прапорщиків, які пропагували соціалістичні ідеї, а воювати не вміли. Через півтора місяця з офіцерської школи вийшли інші люди, з певними знаннями та навичками, прагненням навести порядок без нальоту шовінізму.

Посада командувача першим українізованим військом, змушувала генерала спілкуватися з українськими політичними діячами, соціалістами, про що у «Споминах» писав: «Мое враження таке, що в українським русі є здоровий національний підйом, тільки бракує серйозних державних людей. Через це українізація частини армії буде дуже трудною. У всякім разі, український корпус стане серйозним фактором в українському русі, з яким Росії доведеться рахуватись» [4, с. 18].

16 жовтня 1917 року в Чигирині з'їзд Вільного козацтва обрав П. Скоропадського отаманом. Скоропадський згадував: «Мене цей вибір дуже здивував, бо до того часу, oprіч справ військових і організаційних, в своєму корпусі, я нічим іншим ближче не цікавився. Одначе, цей вибір показав мені, що для українців праця моя над утворенням сильної регулярної української частини мала величезне значення, сприяла популяризації мого імені... Пізніше, коли мені довелося ближче придивитися до цього козацького руху, у мене зародилась думка, що козака організація може стати такою зразковою силою в національному русі, яка, може, і змогла б врятувати Україну від загального розкладу, що

сильно вже давав себе почувати не тільки серед війська, але й в різних верствах населення» [4, с. 34–35].

Саме з'єднання під командуванням генерала Скоропадського стало на захист Центральної Ради, якій загрожували в листопаді 1917 року збільшовизовані війська. Зростаючий авторитет представника військово-землевласницької еліти непокоїв українських лідерів, і вони чинили йому всякі перешкоди. Це змусило генерала піти у відставку і зайнятися політичною діяльністю. Досить еkleктичне політичне кредо Павла Скоропадського формувалося під впливом двох факторів: з одного боку, він поділяв погляди істеблшменту самодержавної Росії, з іншого – усвідомлював правомірність українських домагань і необхідність деяких змін у суспільстві. У березні 1918 року за його участі виникла політична організація «Українська Громада» (згодом, «Українська Народна Громада»). Її платформа виявилася близькою до позицій Української демократично-хліборобської партії та «Союзу земельних собственников». Політичний консерватизм у програмних засадах «Української Громади» поєднувався з прагненням до поміркованих перетворень у соціально-економічній сфері. Якщо рівень організації «Союзу земельних собственников» П. Скоропадський визнавав, то прагнення його членів відстоювати лише власні інтереси непокоїли його, породжували незгоду. Водночас «хлібороби» імпонували П. Скоропадському тим, що відстоювали дрібне землеволодіння в Україні. Саме такий шлях у поєднанні з акціонуванням переробної промисловості, на його думку, мав стати магістральним у розвитку української економіки [5, с. 103–104].

Соціально-економічні погляди гетьмана найповніше відображаються у «Грамоті до професійного юриста» О. Палтова. В ній проголошувалося: «Права приватної власності, як фундаменту культури й цивілізації, відбуваються в повній мірі, й усі розпорядження бувшого Українського уряду, а так само, тимчасового російського уряду відмінюються й скасовуються. Відбувається повна свобода по розробленню купчих по купівлі–продажу землі. Поруч з цим, буде вжито заходів по вивласненню земель по дійсній їх вартості від великих власників для наділення земельними ділянками малоземельних хліборобів. Рівночасно будуть твердо затвердженні права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на покращення правового становлення й умов праці. На економічнім і фінансовім полі відбувається повна свобода торгівлі й відкривається широкий простір приватного підприємства й ініціативи» [5, с. 104–105]. Дану програму відзначає соціально-ринкова орієнтованість, прагматизм, врахування господарських традицій України.

Політика УНР все більше дратувала німецько-австрійське командування, бо Берестейська угода не виконувалась. Берлін та Відень розпочали пошук ймовірних кандидатів у диктатори. Розглядали політичні фігури Є. Чикаленка, М. Міхновського, але найкраще підходив Павло Скоропадський. Перше, він був військовою, дисциплінованою людиною, друге, він був політик, землевласник, далекий від соціалістичних ідей, третє, нащадок гетьманського роду, прибічник розвитку європейських стандартів.

Це все влаштувало німецьке командування з яким Скоропадський декілька разів обговорював план

перевороту. Пізніше, у «Споминах» генерал згадував ті часи: «В мені все більше й більше міцніла думка, що коли я не зроблю перевороту тепер, то у мене залишиться назавжди гнітюча свідомість, що я несмілива й слабодуха людина, і що ради власного спокою пропустив можливість врятувати власний край. Я не мав сумнівів, що переворот потрібний і корисний, навіть б в тому випадку, коли б нова влада не змогла довго втриматись. Я вважав, що владу я подолаю, взявши в свої руки й те, що вдасться мені зробити, дасть відпочинок, відновить у краю порядок, а в населенні силу для нової боротьби» [4, с. 96–97].

29 квітня 1918 року з'їзд хліборобів оголосив Павла Скоропадського гетьманом України. Присутні встали та в загальному пориві вітали його як людину, якій випало взяти на себе відповідальність у складний для батьківщини час. У відповідь прозвучали такі слова: «Панове! Я дякую вам за те, що ви довірили мені владу. Не задля власної користі беру на себе тягар тимчасової влади. Ви самі знаєте, що всюди шириться анархія і що тільки тверда влада може навести лад. На вас, хлібороби, і на статечні кола населення буду спиратися, й молю Бога, щоб дав мені сили й твердості врятувати Україну» [3, с. 72–73].

В ніч з 29 на 30 квітня 1918 року, прихильники гетьмана здійснили переворот, захопили владу. Квітневий державний переворот викликав неоднозначні оцінки сучасників. Найбільш категорично висловилися політичні супротивники гетьмана, які залишилися без влади. В. Винниченко у притаманній йому емоційно-гротескній формі «розкрив сценарій» перевороту: «Захляле поміщицтво, пощипане фабриканство, замурена за хабарями бюрократія й нахабно-льокайське офіцерство в присутності німецького генерала складають план державного перевороту. Тут же сидить калічений кандидат на гетьманський трон: руський генерал малоросійського походження, фігура сентиментального дегенерата, безвольного, але з романтичними мріями й величезними маєтками по всій Україні... Гетьман був підставною, нікчемною фігурою, манекеном і декорацією, за якою стояв німецький генерал та його воля, бажання, інтереси й розпорядження» [3, с. 81].

Негативно оцінювали переворот і прихід П. Скоропадського до влади й такі політичні діячі, як П. Христюк, Л. Шанковський та інші.

Цікаво ознайомитися з мемуарами лідерів більшовицького руху А. Денікіна, П. Врангеля, П. Краснова. Вони відводять чимало місця Україні, особливо, гетьманській державі П. Скоропадського. Не дивлячись на неприйняття усіма ними незалежності України, ставлення до неї та її глави було різним. Різно негативне у А. Денікіна: «Національний шовінізм і українізація лягли в основу програми гетьманського уряду» [6, с. 52].

Об'єктивну оцінку гетьману дав П. Врангель: «Він (Скоропадський) прекрасно служив, відзначався великою старанністю, рідкісною добросовісністю, величезною працездатністю». Водночас наголошував, що «порив, розмах і швидкість рішень не були йому властиві» [7, с. 92].

Донський отаман П. Краснов позитивно оцінював П. Скоропадського, «старого товариша, майже друга, але головну слабкість гетьманського режиму він бачив у відсутності дієздатної української армії» [8, с. 304–305].

Особливістю державного будівництва було те, що воно відбувалося за присутності німецько-австрійських військ. П. Скоропадський розумів, що окупанти не зацікавлені у створенні сильної та суверенної Української держави. Прекрасно усвідомлював, що результат Першої світової війни буде на користь Антанти. Тому, прагнув дотримуватися нейтралітету й очікував того ж від німецько-австрійського командування, яке ще до перевороту висунули низку вимог, виконання яких вважалося б платою за нейтральну позицію. Головна з вимог – виконання Брестської угоди.

Велике завдання стало перед гетьманом – зібрати навколо себе однодумців, розумних політиків, фахівців. «Треба шукати людей, що могли б провадити діло в тому напрямку, в якому треба було його провадити. Треба було відшукати людей однаково зі мною думаючих... Пізніше, за добу гетьманства, українська національна ідея стала захоплювати чимраз ширші кола людей, які поважно трактували національний рух, готові були працювати для нього без галасу й тієї шовіністично-злобної піни, яка тільки збільшувала число ворогів українства серед свого ж населення» [4, с. 97].

Будучи вже в еміграції гетьман писав: «Я повірив, що оце молоде національне почуття допоможе Україні швидше позбутися анархії й стати на ноги. Моя програма була проста: створити здібний до державної праці сильний уряд; відбудувати армію та адміністративний апарат, яких в той час фактично не існувало, і за їх поміччю відбудувати порядок, який би спирався на право; провести необхідні соціальні та політичні реформи» [4, с. 98].

Вже у першому установчому акті гетьмана П. Скоропадського «Грамоті до всього українського народу» від 29 квітня 1918 р. зазначалося: «Управління Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточному обґрунтуванні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України» [9, с. 1].

В умовах відсутності парламенту уряд тимчасово виконував і законодавчі функції. Ухвалені ним законопроекти набували чинності після затвердження їх гетьманом. Головою уряду, і за його поданням, міністрів затверджував гетьман. Йому ж належало право відставки кабінету. Кожен з міністрів був відповідальний перед гетьманом «за загальний хід державного управління та за свою діяльність і розпорядження». За посадові злочини, голова та члени уряду, підлягали громадській та карній відповідальності у встановленому законом порядку [9, с. 1].

П. Скоропадський рекомендував на посаду голови Кабінету Міністрів вірну йому особу – Миколу Сахно-Устимовича, – вихідця з українського старшинського роду, поміщика, власника кінного заводу, одного із засновників політичної організації «Українська Народна Громада». Платформа цієї партії виявилася близькою до позицій Української демократично-хліборобської партії та «Союзу земельних власників». Але, на німецько-австрійське командування він не справив достатнього враження, оскільки австрійський делегат В. Принціг у доповіді МЗС охарактеризував його як постать «не особливо презентабельну» [10, с. 10]. Того ж дня група діячів з Полтавщини, зокрема, політичний член

Державної думи граф І. Капніст, відвідала гетьмана і не говорила, що М. Сахно–Устимович не підходить для ролі голови уряду [11, с. 161].

Під приводом хвороби М. Сахно–Устимович відійшов від справ, а формування уряду гетьман доручив Миколі Василенку, відомому українському громадському діячеві, члену ЦК партії кадетів, колишньому заступнику міністра освіти Тимчасового уряду. На той час він вже дав згоду взяти портфель міністра освіти. До кінця дня 2 травня кістяк кабінету було сформовано. Його перше засідання проходило під головуванням П. Скоропадського. Тимчасово обов'язки голови Ради Міністрів кілька днів виконував М. Василенко [12, с. 29–31]. Викликаний до Києва Ф. Лизогуб погодився очолити Гетьманський уряд. Його призначення датовано 3 травня, хоч перше засідання уряду він провів 7 травня 1918 року [12, с. 33].

На час вступу Лизогуба на посаду, до складу уряду входило вісім міністрів: освіти – Микола Василенко, член ЦК партії кадетів; юстиції – Михайло Чубинський, кадет; шляхів сполучень – Борис Бутенко; фінансів – Антон Ржепецький, кадет; торгівлі й промисловості – Сергій Гутник, кадет; продовольства – Юрій Соколовський, кадет; здоров'я та опіки – Всеволод Любинський; праці – Юлій Вагнер, кадет; Державним секретарем був призначений Михайло Гіжицький. Залишилися вакантними посади міністрів закордонних, військових, земельних та внутрішніх справ. Тимчасово, обов'язки глави МЗС виконував М. Василенко, а керівництво МВС взяв на себе Ф. Лизогуб [13, с. 3–13]. До 20 травня посаду лідера МЗС посів Дмитро Дорошенко; генерал Олександр Рагоза був призначений військовим міністром.

Отже, станом на 20 травня персональний склад Ради Міністрів був сформований. В основному це були фахівці у певних галузях економіки, науки, управління, переважно етнічні українці, члени партії кадетів. Загалом, такий уряд влаштовував Скоропадського, оскільки відповідав його уявленням про державно–політичну модель гетьманату та першочергові завдання ліберальних соціально–економічних реформ, і насамперед, аграрної. Адже, програмні положення партії кадетів допускали наділення землею малоземельних селян, в тому числі й за рахунок відчуження приватних угідь шляхом викупу. У спогадах П. Скоропадський писав, що першочерговим завданням вважав: «Створити здібний до державної праці сильний уряд» [11, с. 245].

Слід зазначити, що формування складу і перестановки у двох перших урядах Української Держави велися під контролем представників німецької влади.

Фактично, формування уряду завершилося лише на початку липня 1918 р. Главою МВС став Державний секретар Ігор Кістяковський, який «справляв враження дуже вольової людини, а головне бажання невтомно працювати» [11, с. 250].

Упродовж п'яти місяців роботи Рада Міністрів з 20 травня по 20 жовтня 1918 р. за підрахунками Д. Дорошенка, було обговорено та ухвалено близько 300 законів [14, с. 48]. 8 липня 1918 р. Скоропадський звернувся до прем'єра Ф. Лизогуба з особистим листом, у якому позитивно оцінював результати двомісячної роботи уряду, але ряд міністрів змушені були піти у відставку. Не дивлячись на публічну подяку урядові,

П. Скоропадський був незадоволений роботою, через відсутність масштабності, повільність та м'якість.

З початком осені 1918 р. визріли нові підстави, внутрішнього й міжнародного характеру, реорганізації кабінету міністрів. П. Скоропадський усвідомлював, що головні зобов'язання, визначені ним в інавгураційній грамоті – скликання Українського Сейму, проведення земельної реформи в інтересах селян, забезпечити права робітничого класу, були далекими від втілення у життя. Активно почав діяти антигетьманський опозиційний національно–демократичний рух, який об'єднався в Український національний союз на чолі з В. Винниченком. Серйозна небезпека йшла від несприятно налаштованих проти гетьманату російських шовіністичних організацій. І нарешті, наближення поразки Четвертого союзу та одновекторна зовнішня політика Української Держави вели країну до катастрофи.

Розуміючи складність ситуації П. Скоропадський схиляється до реконструкції складу Ради Міністрів на користь поповнення її представниками українських партій. 5 жовтня 1918 р. гетьман особисто розпочав переговори з лідерами УНС В. Винниченком, А. Ніковським та Ф. Швецем. Було досягнуто попередню домовленість про реорганізацію кабінету при залишенні головою Ф. Лизогуба. Розуміючи складне положення Гетьманату В. Винниченко від імені УНС виступив з публічною різкою заявою стосовно уряду: «Ми не вважаємо сучасний уряд України уповноваженим і законним представником Української Держави. Сучасний кабінет міністрів складений переважно з старих урядовців самодержавного російського режиму, чужий народові національно і ворожий йому політично та соціально, має опору тільки в невеликих колах великих аграріїв та королів промисловості, не розуміє і не може розуміти нових підстав життя, на які стає весь світ». Далі містилася вимога створення коаліційно–демократичного національного кабінету міністрів, який би тимчасово стояв на чолі держави [14, с. 269].

УНС вимагав від Скоропадського вісім місць в майбутньому уряді і без Ф. Лизогуба. Праві сили, зокрема, діячі ПРОТОФІСу та Союзу земельних власників також вимагали собі портфель. Під впливом цих впливових партій та кадетів, 17 жовтня 1918 р. на засіданні уряду, група міністрів виступала з декларацією стосовно майбутнього України в зв'язку із змішаною міжнародною ситуацією та наступним скликанням світової мирної конференції, де підкреслювали, що Україна має «бачити своє благополуччя в благополуччі інших російських держав і зокрема Великої Росії». Необхідно об'єднатися у боротьбі проти більшовиків. Заяву підписали: М. Василенко – заступник голови уряду, міністр народної освіти; А. Ржепецький – міністр фінансів; С. Гербель – міністр продовольства; С. Гутник – міністр торгівлі й промисловості; О. Романов – міністр юстиції; В. Заньковецький – міністр сповідань; Ю. Вагнер – міністр праці; В. Колокольцев – міністр земельних справ; Г. Афанасьєв – державний контролер; С. Завадський – державний секретар [15, с. 1].

Стало зрозумілим, що необхідно реформувати уряд. П. Скоропадський прийняв відставку міністрів, подякував їм за працю і просив продовжити виконання

обов'язків до складання нового уряду. 24 жовтня 1918 р. гетьман затвердив нову Раду Міністрів. З 15 міністрів сім залишилось на своїх посадах: Ф. Лизогуб – прем'єр; Б. Бутенко – міністр шляхів; С. Гербель – продовольства; Д. Дорошенко – закордонних справ; Ю. Любинський – охорони здоров'я; А. Ржепецький – фінансів; О. Рагоза – військових справ. Кандидатурами від УНС були міністри: Андрій В'язлов – юстиції; Володимир Леонтович – земельних справ; Олександр Лотоцький – ісповідань; Максим Славицький – праці; Петро Стебницький – освіти. Міністром торгівлі й промисловості став протеже ПРОТОФІСу Сергій Мерінг; міністр внутрішніх справ – Віктор Рейнбот [16, с. 78–92].

Склад нового уряду П. Скоропадський оцінив як буржуазний, але з сильним українським забарвленням [11, с. 296]. В. Винниченко був протилежної думки, тому заявив, що УНС стає до уряду в опозицію і за його діяльність ніякої відповідальності на себе не бере.

Для нового уряду гетьман підготував спеціальну програму з першочерговими діями. Найголовніше – земельне питання та розробити проект закону про Український сейм [17, с. 1].

Діяльність нового складу Ради Міністрів була нетривалою, бо велася в умовах завершення Першої світової війни, поразки Четвертого союзу, розпаду Австро-Угорщини, революції в Німеччині та відречення від престолу Вільгельма II. Керівництво УНС ставши на шлях повалення гетьманського режиму готувалося проти збройного повстання. За таких умов П. Скоропадський змушений був зробити суттєві переміщення в уряді, які явно пов'язувалися з німецькою орієнтацією Ф. Лизогуба, Д. Дорошенка, О. Палтова та інших [18, с. 57–58].

Гетьманат був у скрутному становищі: відкрита підготовка повстання породжувала недовіру до міністрів делегованих УНС; невдалі спроби українських дипломатів знайти у представників Антанти прихильне ставлення до України. Дана ситуація спонукала П. Скоропадського до офіційного декларування федеративного зв'язку гетьманату з не більшовицькою Росією. УНС призначив на 17 листопада скликання Українського національного конгресу.

Дана ситуація нагадувала квітневий Хліборобський конгрес, рішенням якого схвалили державний переворот проти Центральної Ради. Намагаючись запобігти падінню Української держави, П. Скоропадський 14 листопада 1918 р. оголошує грамоту в котрій заявляє, що Україні «першій належить виступати в справах утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії» [19, с. 1].

Цього ж дня відбулося засідання Ради Міністрів, яке повинно було розглянути гостре питання про Український національний конгрес, вірніше, про заборону його скликання міністром внутрішніх справ В. Рейнботом. Розгорнулася гостра дискусія: вісім міністрів були проти конгресу, сім – за. Гетьман розпустив уряд, доручивши Сергію Гербелью створити новий [20, арк. 45].

Вже наступного дня було оголошено склад Ради Міністрів: С. Гербель – голова і міністр земельних справ, Г. Афанасьєв – закордонних справ; Б. Щуцький – військових справ; А. Покровський – морських справ;

І. Кістяківський – ісповідань; А. Ржепецький – фінансів; С. Мерінг – торгівлі й промисловості; В. Любинський – охорони здоров'я й опіки; В. Косинський – праці; Г. Глінка – продовольчих справ; С. Петров – державний контролер; С. Завадський – державний секретар [19, с. 1].

15 листопада була оприлюднена коротка програма дій нового уряду, яка налічувала кілька пунктів. Першим було задекларовано працю з відбудовання єдиної Росії на федеративних основах «із затриманням в Україні всіх прав на розвиток її державності й національної самобутності». Далі йшлося про негативне оголошення закону про Державний сейм, проведення земельної реформи, поліпшення умов праці, тощо [19, с. 1].

Влада вірила у швидкий прихід військ Антанти і навіть Кабінет Міністрів виділив 10 млн. карбованців для продовольчого утримання військ Антанти [20, арк. 47].

Антигетьманські сили прискорили наступ на Київ, спираючись на січових стрільців, що були розташовані в Білій Церкві. Гетьман готовий був повернути до уряду міністрів-українців. Все це було марним [11, с. 320]. Німецькі війська виїздили на батьківщину, Антанта свого десанту до Києва так і не відправила, а Директорія вже кілька тижнів вела бойові дії, які завершилися оволодінням столиці. 14 грудня 1918 р. гетьман П. Скоропадський зрікся посади. Того ж дня уряд під головуванням С. Гребеля прийняв свою останню постанову про складання повноважень і передачу влади Директорії [11, с. 378].

Отже, до складу трьох урядів Української Держави на посади міністрів було прийнято 36 осіб, доля яких склалася по-різному.

Пропоную розглянути напрямки діяльності у третьому гетьманському уряді міністра торгівлі й промисловості Сергія Фрідріховича Мерінга, який добровільно виконував свої обов'язки, сподіваючись покращити економіку України. Його наміри опублікувала газета «Киевская мысль» за 22 (9) жовтня 1918 р.: «Я не належу до жодної з існуючих політичних партій. І в цьому моя сила, моя слабкість. Сила – що мені ніколи не прийдеться із-за партійних інтересів йти проти своїх особистих переконань, а слабкість – це те, що я не маю права підтримки з боку якоїсь партії. Маючи досвід земської діяльності, я знаю, що людина, яка добре робить свою справу обов'язково в кінці кінців знайде необхідну підтримку. З приводу питання про мою діяльність в галузі промисловості й торгівлі скажу, що бачу перед собою безмежне поле діяльності. Україна – це країна безмежних можливостей. Якщо в Україні буде вирішено правильно земельне питання, тоді місцева промисловість розквітне. Для розвитку торгівлі необхідно реалізувати цілий ряд заходів: розвиток залізниць, покращення праці транспорту, широке кредитування, підтримка ініціативи й т.п. Маючи величезний природний потенціал, населення 40 млн. осіб, Україна може стати країною з прогресивною економікою. І тільки в цьому буде її порятунок, її життя» [21, с. 1].

Прізвище «Мерінг» добре відоме історикам Києва. Голова сім'ї таємний радник Фрідріх Фрідріхович (Федір Федорович) Мерінг у 60–80-х роках був відомою людиною, гласним Миської Думи, знаменитим

професором медичного факультету Київського університету Св. Володимира. Найвищим науковим досягненням діяльності видатного клініциста Ф. Ф. Мерінга стала діагностика тромбозу венозних артерій серця, відривних епоху в кардіології [22, с. 64]. Також знаменитий лікар водночас був ще і успішним підприємством, який збагатився на іпотечних об'єктах у центрі Києві та в Україні.

Професор був одружений з дворянкою знатного козацько-грецького роду Томара Катериною Михайлівною. Подружжя виховувало доньок: Софію та Надію, синів: Михайла, Сергія, Володимира. Діти разом з матір'ю згадуються в особистій справі Мерінга, у формулярних списках викладачів університету Св. Володимира [23, арк. 292], та у домашньому духовному заповіті професора як нащадки [24, арк. 50–51].

Старий Мерінг помирає в жовтні 1887 р. і залишає нащадкам чималий спадок. Так, Сергій Мерінг отримав за заповітом Нову Греблю та Овечаче Київської губернії Бердичівського повіту [24, арк. 50–51]. Згодом, закінчивши університет та одружившись Сергій Федорович продає маєток в с. Овечаче й купує Староприлуцьку садибу на Вінничині у 1906 р., відновлює палац, надавши йому репрезентативного характеру. Нам відомий автор проекту фасадів, які мають схожість з фасадами Маріїнського палацу в Києві. Власник Старих Прилук, живучи на Липках в Києві, недалеко від царського будинку, за проектом Растреллі, прекрасно ознайомлений був з її архітектурою й, можливо, хотів, щоб його новий замський дім був схожий на Київський палац.

Староприлуцький палац з трьох боків був оточений пейзажним парком, закладеним у другій половині XVIII ст., ще при попередньому власникові – Олександрові Мацеї. З північної та західної сторін парк доходив до річки, за якою знаходилося с. Нова Прилука. Була побудована оглядова альтанка, яку розібрали в 1960-х роках. Але й сьогодні пейзаж на схилах річки Десни вражає своєю красою. З часом північно-західна ділянка старих насаджень зменшилась, але сад розширився за рахунок нових, які були зроблені новим господарем Сергієм Мерінгом.

На початку XX століття, як зазначає «Список населених мест Киевской губернии» (1900 р.) було 405 дворів, жителів – 2147. Містечко належить Сергію Федоровичу та знаходиться в оренді у Казимира Вікентійовича Ближавського, який веде господарство за восьми мильною системою [25, с. 373]. Що стосується господарства Мерінга, то воно було показовим: «З усіх районів Качанівки, особливе зацікавлення має господарство в м. Стара Прилука, яке належало С. Ф. Мерінгу, бо це один з рідкісних прикладів ведення орендованого господарства на акціонерних початках» [26, с. 105].

Також, Сергію Фрідріховичу належав цукровий завод, що побудований в 1899 році та був у оренді Гершка Дудника.

Серед економічних провідників займав авторитетне місце, бо намагався активно впроваджувати в свою підприємницьку діяльність нові технології сучасного капіталістичного світу. Інакше, у буремному 1918 р. Скоропадський не зарахував би не заполітизованого Мерінга до третього уряду, якщо б не був впевнений

замінити міністра торгівлі й промисловості С. Гутника. Саме в цей час ПРОТОФІС й запропонував на цю посаду маловідому постать, промисловця-цукрозаводчика Сергія Мерінга, що як згадувалось, не був відомий в політичних колах. 21 жовтня 1918 р. Є. Чикаленко, якого Ф. Лизогуб переконував взяти портфель міністра земельних справ, заявив: «Замість Гутника берете якогось маловідомого Мерінга, як кажуть, за рекомендацією «Протофіса» [27, с. 148]. Пізніше, Скоропадський писав: «Я був дуже здивований, коли його замінив Мерінг», коли Гутник не виправдав надій [11, с. 195].

Значних змін в апараті міністерства С. Мерінг не провадив. Залишив С. Бородаєвського своїм заступником, знаючи його як відомого фахівця у сфері комерції та банківської справи. В кінці жовтня, вже в якості міністра взяв участь у роботі з'їзду ПРОТОФІСу. У промові наголосив, що ніякі зусилля усіх відомств і уряду загалом, не відновлять промисловості, якщо вона буде в економічному відношенні відособлена від решти областей Російської імперії [28, с. 1]. 10 листопада розпочалися засідання новосформованого уряду. При складанні порядку денного доповідь С. Мерінга була запланована на 7 листопада. Цього ж дня він поставив питання про недофінансування урядовців центральних установ. Йшлося не про заробітну плату, а кошти на придбання матеріалу з метою оновлення гардеробу державних службовців. Було ухвалено виділити 400 тис. карб. для осіб, які ще не придбали згаданого сукна [20, арк. 40]. На іншому засіданні уряду С. Мерінг запропонував впорядкувати грошову винагороду учасникам різних нарад та з'їздів. Було ухвалено асигнувати 50 тис. крб. при умові, що особи які не перебувають на державній службі, отримуватимуть не більше 25 крб. за захід [20, арк. 35].

Під час урядової кризи накопичилося чимало невідкладних завдань. Підписаний у серпні 1918 р. Договір між Українською Державою і Всевеликим Військом Донським про спільне регулювання питань, пов'язаних з Донецьким басейном, потребував механізму реалізації. 5 листопада уряд на доповідь С. Мерінга ухвалив кандидатуру до складу українсько-російської комісії у справі донецького вугілля. Від Мінторгпрому до неї увійшов член ради міністра С. Гаєвський [20, арк. 28].

Загострився дефіцит нафтопродуктів і мастильних матеріалів. Спроби прямого обміну харчових продуктів на нафту у Батумі ситуацію не врятували. Раді Міністрів 6 листопада виділила в розпорядження С. Мерінга 5 млн. крб. для закупівлі нафти. 16 листопада авансовано ще 15 млн. крб. на оплату операцій з купівлі і розподілу мастильних матеріалів [20, арк. 30]. На прохання С. Мерінга 30 листопада Рада Міністрів наділила його виключним правом видобутку, заготівлі і розподілу палива, мастильних і освітлювальних матеріалів [20, арк. 70]. Рішення було майже символічним, оскільки Донбас був зайнятий білокозачими законами, а столиця була блокована повстанцями. Німецьке командування вступило з ними у переговори, фактично, визнавши Директорію [18, с. 216].

У кінці листопада гетьманські війська не пропустили через лінію фронту делегатів Петлюри, які

їхали на переговори з німецькими. Представники Ober-команди звернулися з протестом до С. Гербея, який доповів про це на засіданні уряду. Ухвалили доручити С. Мерінгу, який вільно володів німецькою мовою, пояснити німецькому командуванню, що парламентарів Директорії не пустили тому, що не був попереджений головнокомандуючий генерал О. Долгоруков. Самі переговори можливі лише у присутності представників українського уряду. Німці також вимагали пояснень чому була розібрана залізнична колія між Пост-Волинським і Жульямими, що перешкоджала виїзду німецьких військ на батьківщину. С. Мерінг мав заявити, що це зроблено з метою не допустити до Києва бронепотяга повстанців. Крім того, він мав наголосити, що «право регулювання подробиць німецького втручання стосовно повстанців і більшовиків належить українському уряду і головному українському командуванню». Ще С. Мерінг для більшої переконливості повинен був підкреслити, що саме таку позицію займає й представник Антанти Е. Енно [20, арк. 69].

5 грудня Рада Міністрів прийняла постанову про асигнування у розпорядження міністра торгівлі й промисловості 35 млн. крб. з коштів Державного казначейства для закупівлі військового майна. 11 грудня уряд вніс корективи у повноваження С. Мерінга щодо розподілу палива. Він міг передавати іншим установам тільки ту кількість палива, яка перевищувала потреби відомства [20, арк. 82]. Мерінг залишався на посту до останніх годин роботи Ради Міністрів. Його підписи стоять під останніми актами гетьманського уряду – постановами про відновлення у Києві діяльності міських дум і управ, а також про передачу влади Директорії [20, арк. 1, 2]. П.Скоропадський так підписував урядову працю С. Мерінга: «Він, мабуть, був сповнений бажань швидше подати справу, щоб розібратися у своєму міністерстві, а потім настала катастрофа і все рухнуло» [11, с. 241]. Верховна слідча комісія Директорії пред'явила С. Мерінгу, як й усім міністрам останнього гетьманського уряду, звинувачення і безуспішно намагалася його арештувати [18, с. 217].

С. Ф. Мерінг разом із сім'єю залишає Україну та емігрує до Австрії. Але в Україні залишається старший син Сергій Сергійович, який закохався в Іванченко Ольгу Олександрівну, з якою одружився 1921 р. Відмовився від пропозиції батьків емігрувати. Тричі був заарештований радянськими каральними органами, звинувачений за антирадянську діяльність. У 1937 р. розстріляний як «ворог народу». Особова справа Сергія Сергійовича Мерінга знаходиться у Центральному державному архіві громадських об'єднань України. З матеріалів допиту від 17 травня 1923 р. 26-річний С. С. Мерінг повідомив, що його батько Сергій Федорович Мерінг разом з дружиною Терезою Йосипівною, сестрою Кармен й братом Борисом знаходиться в Австрії, залишивши Україну ще в кінці 1918 року [29, арк. 17].

Список використаних джерел

1. Верстюк В. Концептуальні проблеми вивчення української революції // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – З., 2000. – Вип.1. – С.16–17.
2. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму. – К., 1995.

3. Олександр Реєнт Павло Скоропадський. – К., 2003.
4. Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. – К., 1992.
5. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. // Україна крізь віки. – К., 1999.
6. Деникин А. Очерки русской смуты. Белое движение и борьба добровольческой армии. Май – октябрь 1918 г. Воспоминания и мемуары. – М., 2002.
7. Врангель П. Записки. Ноябрь 1916 – ноябрь 1920 гг. – М., 2002.
8. Краснов П. На внутреннем фронте. В донской станице при большевиках. Все великое Войско Донское. – М., 2003.
9. Грамота до всього українського народу // Державний вісник. – 1918. – 16 травня. – №1.
10. Документи о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. – М., 1942.
11. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – К., 1995.
12. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі ЦДАВО України). – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.6.
13. Лобовець О. Уряд гетьманату П. Скоропадського // Історичний журнал. – 2008. – №4. – С.3–13.
14. Дорошенко Д. Історія України. 1917–1923 рр. – К., 2003. – Т.2.
15. Киевская мысль. – 1918. – 18 жовтня.
16. Пшенична О. Зміни в складі уряду Української Держави (вересень–листопад 1918 р.) // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія». – 2009. – Вип.15. – С.78–92.
17. Грамота до всього українського народу // Державний вісник. – 1918. – 2 листопада. – №1.
18. Руслан Пиріг. Діяльність урядів гетьманату Павла Скоропадського: персональний вимір. – К., 2016.
19. Грамота до всього українського народу // Державний вісник. – 1918. – 16 листопада. – №1.
20. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.1. – Спр.7.
21. Киевская мысль. – 1918. – 22 (9) жовтня.
22. Солейко Л. Профессор Федор Меринг – возвращение в историю отечественной науки. – В., 2005.
23. Державний архів м. Києва. – Ф.16. – Оп.465. – Спр.4762.
24. Там само. – Ф.100. – Оп.1. – Спр.1609.
25. Список населенных мест Киевской губернии. – К., 1900.
26. Иллюстрированный путеводитель по юго-западной железной дороге. – К., 1889.
27. Чикаленко Є. Щоденник. – М. – Т.2.
28. Дело (Екатеринослав). – 1918. – 28 октября.
29. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.263. – Оп.1. – Спр.4572.

References

1. Verstjuk V. Konceptual'ni problemy vyvchennja ukrai'ns'koi' revoljucii' // Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo derzhavnogo universytetu. – Z., 2000. – Vyp.1. – S.16–17.
2. Lypyns'kyj V. Lysty do brativ-hliborobiv: pro ideju i organizaciju ukrai'ns'kogo monarhizmu. – K., 1995.
3. Oleksandr Rejent. Pavlo Skoropads'kyj. – K., 2003.
4. Get'man Pavlo Skoropads'kyj. Spomy. – K., 1992.
5. Rubl'ov O. S., Rejent O. P. Ukrai'ns'ki vyzvol'ni zmagannja 1917–1921 rr. // Ukrai'na kriz' viki. – K., 1999.
6. Denikin A. Ocherki russkoj smuty. Beloe dvizhenija i bor'ba dobrovol'cheskoj armii. Maj – oktjabr' 1918 g. Vospominanija i memuary. – M., 2002.
7. Vrangel' P. Zapiski. Nojabr' 1916 – nojabr' 1920 gg. – M., 2002.
8. Krasnov P. Na vnutrennem fronte. V donskoj stаницe pri bol'shevikah. Vsevelikoe Vojsko Donskoe. – M., 2003.
9. Gramota do vs'ogo ukrai'ns'kogo narodu // Derzhavnyj visnyk. – 1918. – 16 travnja. – №1.
10. Dokumenty o razgrome germanskih okkupantov na Ukraine v 1918 godu. – M., 1942.
11. Skoropads'kyj P. Spogady. Kinec' 1917 – gruden' 1918. – K., 1995.
12. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady i upravlinnja Ukrai'ny (Dali CDAVO Ukrai'ny). – F.1064. – Op.1. – Spr.6.
13. Lobovec' O. Urjad get'manatu P. Skoropads'kogo // Istorychnyj zhurnal. – 2008. – №4. – S.3–13.

14. Doroshenko D. Istorija Ukrai'ny. 1917–1923 rr. – K., 2003. – T.2.
15. Kievskaja mysl'. – 1918. – 18 zhovtnja.
16. Pshenychna O. Zminy v skladi urjadu Ukrai'ns'koi' Derzhavy (veresen'-lystopad 1918 r.) // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo lingvistynhogo universytetu. Serija «Istorija, ekonomika, filosofija». – 2009. – Vyp.15. – S.78–92.
17. Gramota do vs'ogo ukrai'ns'kogo narodu // Derzhavnyj visnyk. – 1918. – 2 lystopada. – №1.
18. Ruslan Pyrig. Dijal'nist' urjadiv get'manatu Pavla Skoropads'kogo: personal'nyj vymir. – K., 2016.
19. Gramota do vs'ogo ukrai'ns'kogo narodu // Derzhavnyj visnyk. – 1918. – 16 lystopada. – №1.
20. CDAVO Ukrai'ny. – F.1064. – Op.1. – Spr.7.
21. Kievskaja mysl'. – 1918. – 22 (9) zhovtnja.
22. Solejko L. Professor Fedor Mering – vozvrashhenie v istoriju otechestvennoj nauki. – V., 2005.
23. Derzhavnyj arhiv m. Kyjeva. – F.16. – Op.465. – Spr.4762.
24. Tam samo. – F.100. – Op.1. – Spr.1609.
25. Spisok naseleennyh mest Kievskoj gubernii. – K., 1900.
26. Illjustrirovannyj putevoditel' po jugo-zapadnoj zheleznoj doroge. – K., 1889.
27. Chykalenko Je. Shhodennyk. – M. – T.2.
28. Delo (Ekaterinoslav). – 1918. – 28 oktjabrja.
29. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny. – F.263. – Op.1. – Spr.4572.

Mehring V. O., post-graduate student of Kyiv National University Named after Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

The process of formation of the Hetmanate's government system and the participation of S. Mering in it

The article is devoted to the government of Pavlo Skoropadsky in the period of Hetmanate. The government had little support from Ukrainian activists, but, it was able to establish an effective administrative organization, established diplomatic ties with many countries, and concluded a peace treaty with Soviet Russia. The study focuses on the activities of the Minister of Trade and Industry – Sergij Mehring and his contribution to the development of the Ukrainian State.

Keywords: Hetmanate, Third Government, Skoropadsky, Mehring, Ukrainian State.

* * *

УДК 329(477)«1917»

Довгалець О.,
аспірантка, Рівненський гуманітарний університет
(Україна, Рівно), dovgolec_o@meta.ua

ПАРТІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ДОБИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ: СОЦІАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ЗРІЗ

Проаналізовано соціальну базу, регіональну розгалуженість і чисельність політичних партій національних меншин, які діяли на території українських земель в період Центральної Ради. На основі аналізу партійних документів і преси з'ясовано, що партії діяли в усіх українських губерніях, мали розгалужену сітку місцевих осередків і прагнули залучити до своїх лав широкі верстви населення.

Ключові слова: Центральна Рада, загальноросійські політичні партії, партії національних меншин.

Становлення та розвиток сучасної багатопартійної системи в Україні актуалізує вивчення попереднього досвіду. Особливе значення в контексті цього має доба Центральної Ради. У вітчизняній історії цей період став добою найбільшого піднесення діяльності політичних партій як українських, так і партій національних меншин. Аналіз соціального складу партій, регіональної поширеності, рівня впливовості на різні верстви населення може допомогти в розв'язанні міжнародних проблем на сучасному етапі.

Автор статті ставить за мету проаналізувати соціальну базу, регіональну розгалуженість і чисельність

політичних партій національних меншин, які діяли на території українських земель в період Центральної Ради.

Різні аспекти діяльності політичних партій національних меншин доби Центральної Ради висвітлено у працях В. Ф. Верстюка, Р. І. Вєтрова, О. М. Голікової, В. І. Гусєва, З. І. Марковської, Г. О. Лебєдевої, О. М. Любовець, В. Ф. Солдатенка, О. В. Старуха та ін.

Після перемоги Лютневої революції 1917 р. та повалення царату в Росії нова влада в обличчі Тимчасового уряду взяла курс на демократизацію суспільства. В перших же урядових документах проголошувалися всі політичні свободи, в тому числі, й свобода діяльності політичних партій. Ця обставина сприяла активізації діяльності політичних партій й на терені українських земель, що були складовою Росії.

У Наддніпрянській Україні значний досвід і стали традиції функціонування мали партії національних меншин. Загальноросійські, єврейські та польські партії діяли тут з кінця XIX ст. З початком революційних процесів у першу чергу активізувалися партії, які підтримали Лютневу революцію в Петрограді й стали опорою Тимчасового уряду.

Однією з правлячих партій стала Конституційно-демократична партія народної свободи, для широкого загалу більш відома під назвою «кадети». VII партійний з'їзд (25–27 березня 1917 р.) ухвалив рішення перейменувати партію на Партію народної свободи (ПНС). Своє рішення делегати з'їзду обґрунтували тим, що головне завдання партійної програми – конституційна монархія – втратило актуальність. Однак і після перейменування скорочена назва «кадети» не зникла з ужитку.

Напередодні Лютневої революції головними формами роботи ПНС були членство в міських думах і земствах, створення різноманітних громадських організацій – військово-промислових, біржових комітетів, комітетів порятунку і т.п. Революційні зміни в країні посилили роль цих інституцій та громадських організацій. Тому, саме через активну участь у зазначених структурах лідери партії прагнули зміцнити вплив партії, поширити партійні ідеологічні настанови. Поряд із цим значна увага приділялася й проблемі зростання чисельності партії. Статус правлячої партії суттєво сприяв цьому процесу. В лютому–березні 1917 р. ряди партії зростали.

В Україні ПНС була достатньо розгалуженою партією, мала партійні осередки у всіх губерніях і великих містах. В переважній більшості губерній були й повітові організації, а в деяких місцевостях, навіть і сільські. Загальна чисельність партії в 1917 р. в Україні, за підрахунками М. Н. Якупова, становила до 7,5–8 тис. чол. [1, с. 9] із 60–70 тис. осіб у загальноросійському масштабі.

Обласними партійними центрами кадетів були Київ, Харків, Одеса.

У Києві діяли губернський, обласний і міський комітети ПНС. Майже у всіх районах міста були створені дільничні комітети партії. Головою був достатньо відомий громадський діяч, юрист Д. Григорович-Барський. У губернії кадетські організації створилися в Умані, Черкасах, Сквирі, Смілі [2, 25 травня]. Київські кадети скоординували роботу партійних осередків краю. 18–19 березня 1917 р. у Києві пройшов